

Forligsen fylder 100 år – forligsinstitutionen har nu i 100 år hjulpet uenige parter

ANALYSE

Politiken den 12. marts 2010

Af CHRISTIAN LYHNE IBSEN

I år er et ekstraordinært år for det danske overenskomstsysteem. Ikke kun på grund af de igangværende overenskomstforhandlinger i den private sektor, der udspiller sig i skyggen af stigende arbejdsløshed og udsigt til rekordlave lønstigninger.

2010 er også ekstraordinært, fordi et af kerneelementerne i overenskomstsysteem – Forligsinstitutionen – kan fejre 100-års jubilæum. Når overenskomster går ind i deres afsluttende faser – som det er tilfældet i disse dage – mødes forhandlerne således med en gammel kending, der har spillet en essentiel rolle gennem 100 år. Samtidig er det også her, at overenskomstforhandlinger ofte bliver afgjort via to af forligsmandens kompetencer: fremsættelse af mæglingforslag og sammenkædning af afstemninger.

Overenskomstsysteemets historie kan føres tilbage til 'Septemberforliget' fra 1899 – den første hovedaftale mellem LO og DA. Her etableredes et forhandlingssystem, der bl.a. byggede på gensidig anerkendelse af arbejdsmarkedets parter til at organisere sig og forhandle rammer for arbejdskonflikter – herunder fredspligten, når der foreligger overenskomst – samt ledelsesretten.

Problemet med Septemberforliget var imidlertid, at der manglede præcise regler om konfliktvarsling og retshåndhævelse af overenskomster samt mulighed for mægling i forbindelse med overenskomstfornyelser. Dette gjorde det i praksis nærmest umuligt at opnå forlig uden bekostelige arbejdsstandsninger.

Starten på en løsning af disse problemer blev taget med det såkaldte Augustudvalg af 1908, der i 1910 fremsatte sine forslag til en formalisering af partsrelationerne. Hertil etablerede man dels Den Faste Voldgiftsret (i dag Arbejdsretten) samt faglig voldgift til behandling af retskonflikter, dvs. henholdsvis brud på og fortolkning af overenskomster. Derudover oprettedes ved lov en forligsinstitution til mægling ved interessekonflikter i forbindelse med indgåelse af overenskomster.

»Afspejle styrkeforholdet mellem parterne«

Arbejdsdelingen mellem disse tre institutioner til konfliktløsning er helt grundlæggende for den danske aftalemodel. Oprettelsen af Forligsinstitutionen var dog kontroversiel, idet arbejdsgiveren ville give institutionen en tilbagetrukket formidlende rolle i forhandlingen, hvorimod fagforbundene foretrak en mere interventionistisk rolle. Loven af 1910 var udtryk for en pragmatisk løsning.

Forligsinstitutionen fik kompetencen til at indkalde til obligatoriske drøftelser, afkræve information om faktiske arbejdsvilkår samt henstille til indrømmelser. Retten til udsættelse af konflikter med 2 gange 14 dage kom først i 1957. Helt essentiel var dog Forligsinstitutionens ret til at fremsætte mæglingforslag. Her kommer vi tættere på kernen i overenskomstsyste-
met: Kompetencen til at fremsætte mæglingforslag giver forligsmanden mulighed for at tage over, hvor parterne ikke kan blive enige om forlig. Det er dog ikke hvad som helst, der kan komme i sådan et forslag, og mæglingforslaget skal med afdøde forligsformand Mette Koefoed Bjørnsens ord »afspejle styrkeforholdet mellem parterne« – ikke samfundsøkonomiske betragtninger.

2010 er også ekstraordinært, fordi et af kerneelementerne i overenskomstsyste-
met – Forligsinstitutionen – kan fejre 100-års jubilæum. Derved kommer forslaget tættest på, hvad en eventuel konflikt ville føre til, og forligsmanden undgår en situa-
tion, hvor den stærke part naturligvis vil vælge konfliktvejen for at presse sin vilje igennem. Men retten til at fremsætte mæglingforslag var ikke nok til at dæmme op for de mange konflikter i starten af det 20. århundrede, og der skulle findes en lø-
sning på problemet med fragmenterede afstemninger om mæglingforslag i forbunde-
ne og arbejdsgivernes anvendelse af storlockout.

'Redde ansigt' overfor baglandet

I lovændringen fra 1934 fik Forligsinstitutionen mulighed for at sammenkæde forlig og mæglingforslag til et samlet forslag til vedtagelse. Her kommer vi til kernen i danske overenskomstforhandlinger: Via sammenkædningen opnåede arbejdsgiverne et koordineret forløb, hvor stort set alle overenskomster udløb på samme tid og skulle forhandles samtidig. Ligeledes sikrede det en 'alt eller intet' beslutning om mæglingforslaget, hvilket betyder, at en urafstemning blandt samtlige fagforeningsmed-
lemmer kan dække over væsentlige meningsforskelle, hvilket ofte har været tilfældet i industrien mellem de faglærte og ufaglærte arbejdere.

Kompetencen til sammenkædning er derfor også et kontroversielt kerneelement i overenskomstsyste-
met, idet det på den ene side medfører høj grad af central koordi-
nation af områderne, og på den anden side reelt kan fratage nogle områders mulighed for at konflikte sig til et andet resultat. Omvendt kan det argumenteres, at sammen-
kædning har en disciplinerende effekt på parterne til at indgå i realistiske forhandlin-
ger med udsigt til forlig uden konflikt. Samtidig kan de 'redde ansigt' over for bag-
landet ved at holde på deres i forhandlingen og lade forligsmanden fremsætte mæg-
lingforslag.

Forligsinstitutionens rolle i den danske aftalemodel har gennem sin 100 år lange hi-
storie været stærkt omdiskuteret, og loven er blevet revideret løbende. DA og virk-
somhederne var oprindeligt stærkt utilfredse med Forligsinstitutionen, idet de anså
den for et statsindgreb til gavn for arbejdstagerne.

I de senere årtier har det snarere været enkelte fagforbund, der i nogle tilfælde har
følt sig frataget retten til reelle forhandlinger og konflikt. Ikke desto mindre har For-
ligsinstitutionen bevist sin egnethed til sikring af arbejdsfreden igennem diverse poli-
tiske og økonomiske kriser. Men ikke den også står igennem dette års overenskomst-
forløb.

*Christian Lyhne Ibsen er ph.d.-stipendiat ved FAOS, forskningscenter for arbejds-
markeds- og organisationsstudier, Københavns Universitet.*

*FAOS
11.03.10*

Fakta: Forligsinstitutionens historie – i klip

1908: Augustudvalget nedsættes med deltagelse af parterne.

1910: Augustudvalget udsender sin betænkning og forligsmandsloven vedtages.

1934: Loven revideres – forligsmanden får ret til at sammenkæde til mæglingsfor-
slag.

1957: Loven revideres – forligsmanden kan nu udsætte konflikter 2 gange 14 dage.

1996: Loven revideres mht. regler for forkastelse af mæglingsforslag. Hvis 40 pct. af de stemmeberettigede har deltaget i afstemningen, vil et almindeligt flertal kunne forkaste et mæglingsforslag. Hvis mindre end 40 pct. har deltaget i afstemningen, skal mindst 25 pct. have stemt imod forslaget, for at det er forkastet.